

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

ТАМИЛЛА ОКТАЙ ГЫЗЫ МАМЕДОВА

АНГЛИЙСКИЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ СОЧЕТАНИЯ
В УЧЕБНИКАХ БОЛОНСКОЙ СИСТЕМЫ

5708.01 – Германские языки

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени
доктора философии по филологии

Баку – 2017

Диссертация выполнена на кафедре грамматики английского языка
Азербайджанского университета языков.

Научный руководитель: доктор наук по филологии, профессор
Азад Яхья оглу Мамедов

Официальные оппоненты: доктор наук по филологии, профессор
Нигяр Чингиз гызы Велиева

доктор философии по филологии,
доцент Бегляр Исламхан оглу Гаджиев

Ведущая организация: Кафедра английской филологии
Бакинского Славянского университета

Защита состоится _____ 2017 г. в _____ часов на
заседании Диссертационного совета Д.02.081 по защите диссертаций
на соискание учёной степени доктора наук и доктора философии в
Азербайджанском университете языков.

Адрес: AZ 1014, г. Баку, ул. Рашида Бейбутова, 134.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Азербайджанского
университета языков.

Автореферат разослан _____ 2017 г.

Учёный секретарь
Диссертационного совета Д.02.081,
доктор философии по филологии,
доцент

Гамида Ахмед гызы Алиева

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Данная научная работа посвящена исследованию глагольных сочетаний и способов их выражения в английских учебниках, используемых в Болонском процессе. В центре внимания данной диссертации, в первую очередь, будут глагольные словосочетания. Не секрет, что, как в зарубежной, так и в советской литературе, и конечно же в отечественной литературе, понятие глагольные словосочетания является очень спорным. По сей день, ученые спорят является ли сочетания слов “have done”, “will decide”, “was written”, и им подобные фразы глагольным сочетанием или просто аналитической формой того или иного глагола. Другим неопределенным вопросом остаются виды синтаксических связей словосочетаний, так как различные ученые предлагают разные виды синтаксических связей. Следовательно, в данной работе, нам хотелось затронуть такие понятия как вид, залог, наклонение, время. В связи с этим, основной нашей задачей является рассмотрение глагольных сочетаний, то есть времени, вида, залога и наклонения, в первую очередь, в работах лингвистов; в универсальных учебниках по грамматике английского языка в общем; и в частности в избранных нами учебниках английского языка для того, чтобы определить, соответствуют ли данные глагольные сочетания в проанализированных нами учебниках тем, что предлагают нам более широкий круг ученых. В качестве мировых универсалий мы взяли такие работы как *Longman Grammar of Written and Spoken English (LGSWE)* и *Cambridge Grammar of English (CGE)*, то есть, *Письменная и разговорная грамматика английского языка Лонгман* и *Кембриджская грамматика английского языка*. Говоря о грамматике, то по своей сущности, она играет огромную роль в процессе освоения языка. Исследование, изучение, преподавание, анализ любого языка просто невозможен без знания его грамматики. Что же касается грамматики английского языка, то, при упоминании понятия грамматика, у большинства людей первое, что приходит на ум – это такие базовые темы как времена, залог, а главное аспекты глагола. Несмотря на то, что на сегодняшний день, не мало работ было проведено в направлении этих крупных тем в разделе английского языка, все же хотелось бы еще раз взглянуть на них, но уже совсем с иной стороны, а именно, в учебниках, используемых в

рамках Болонского процесса. Не секрет, что понятие Болонский процесс (или как пишут другие источники, Болонская система), датированный 1999 годом, появилось как необходимый процесс сближения и гармонизации систем высшего образования стран Европы. Целью данного шага являлось создание европейского пространства высшего образования. Основной задачей данного процесса является расширение доступа к высшему образованию, повышение качества высшего образования, расширение мобильности студентов и педагогов, конечным итогом которого является ориентированность на рынок труда. Не являясь исключением из некоторых стран постсоветского пространства, в 2005 году Азербайджан подписал Болонскую декларацию, начав применять ее с 2008 года. Хотелось бы подчеркнуть роль Азербайджанского Университета Языков, который один из первых вступил в данный процесс, применяя кредитную систему, активно проводящий тренинги для своих педагогов как в стране, так и за ее рубежом, а также заново пересмотрел свои учебные программы и весь каррикулум в целом. Таким образом, согласно изменениям, произошедшим в образовательной системе Азербайджана, в корне изменилось преподавание иностранных языков, в частности английского языка. Это привело к необходимости замены учебников. В первую очередь, пришлось отказаться от старых советских учебников, основанных на традиционном методе грамматика + перевод, и дать предпочтение учебникам грамматики, изданных в США и Великобритании, которые давно перешли на коммуникативный метод преподавания английского языка. Именно по той причине, что учебник является основным дискурсом в рамках перцепции иностранного языка, в качестве исследуемого материала мы взяли современные учебники, которые широко используются как в европейских аудиториях, так и в аудиториях Азербайджана, где проходят английский язык. Говоря об учебниках, как о дискурсивном материале, нельзя также забывать об отечественной литературе, которая появилась за последние шесть – семь лет, и которая лишь частично приближена к учебникам мирового масштаба. Среди них учебник под названием *English Grambridge (Грамматика английского языка)* Лейлы Джафаровой¹ совместно с

---

¹ Jafarova L.M. Grammar of the English language. Baku: Scientific and Academic Publishing, 2007, 239 p.

другими авторами, *Gerund (Герундий)* автора Гюлли Мамедовой¹, и множество других. Из вышеупомянутых соображений, а также, придерживаясь мировой универсальности, в данной работе мы будем использовать учебники, по которым преподают во всех учебных заведениях, где принята Болонская система, то есть, в качестве исследуемого дискурса, мы возьмем публикации таких издательств как Кембридж (*Cabridge University Press*), Пирсон (*Pearson*), Макмиллан (*Macmillan*), и так далее².

Для достижения поставленных целей, мы решили поставить перед собой определенные задачи: первое, нам необходимо рассмотреть все концепции о словосочетании (как западных, так и советских и отечественных лингвистов), ибо выяснить, что же в конечном итоге считается словосочетанием. Во-вторых, на основе первого анализа, нужно доказать, что такие понятия как время, вид, наклонение и залог тоже являются словосочетаниями, а точнее, глагольными сочетаниями. Наконец, основным анализом работы является рассмотрение того, как данные глагольные сочетания появляются в учебниках *LGSWE* и *CGE* и соответствует ли грамматика в учебниках Болонского процесса той, что предложена в *LGSWE* и в *CGE*. Ввиду этого, мы будем говорить о таких понятиях как форма, значение и употребление глагольных сочетаний и их отображение в учебниках Болонского процесса. Одним словом, неся в себе сразу несколько задач, данная работа может представлять ценность для лингвистов, педагогов и студентов английского языка, ученых в области общей и прикладной лингвистики.

Актуальность темы исследования. Грамматика является неотъемлемой частью любого языка. Очень трудно представить

---

¹ Mammadova G. English Grammar rules and exercises. Baku: Mutarjijm, 2007, 363 p.

² Хотелось бы подчеркнуть, что прежде чем приступить к работе, было изучено большое количество материалов зарубежных авторов, которые не напрямую связаны с данной научной работой. Было это сделано для того, чтобы ознакомиться с мировыми работами и посмотреть, на столько глубоко в своих исследованиях продвинулись ученые в области общей и прикладной лингвистики. Поэтому, для более четкого представления мы ознакомились с такими авторами, как К.Алдерсон, А.Беретта, Д.Браун, П.Бирд, В.Дэвисон, Р.Эллис, Р.Киэлли, Б.Линч, Р.Редди, А.Скиерсо в области оценки, а также, Х.Ансари, М.Сельс-Мурсия, Н.Холл, М.Лестер, и Д.Макиндан в области изучения учебных материалов, чьи работы мы представили в списке литературы.

изучение языка без изучения его грамматики. Недаром, В.Русерфорд¹ определяет язык как управляемое правилами поведение (rule-governed behavior), в то время, как Р.Батстон² считает, что без грамматики язык представлял бы собой хаос. Важность грамматики также подчеркивается такими учеными как Д.Шефард, Блей-Роман, Д.Хармер, Д.Странкс и многими другими, которые считают, что грамматика является всеобъемлющим явлением, и что развитие грамматических способностей играет огромную роль в изучении английского языка. Не остались равнодушными к грамматике и ее важности в сфере лингвистики и ученые Азербайджана, такие как, О.Мусаев, Д.Юнусов, Ф. Вейсалли, Э.Гаджиев, А.Гусейнов, Л.Джафарова, И.Сеидов, Г.Кязимов и многие другие, которые в своих работах подчеркивают важность грамматики в лингвистическом процессе. Говоря об актуальности данной темы, то, так как мы имеем дело с грамматикой английского языка, вопрос глагола, а особенно его сочетаний играет важнейшую роль в построении предложения и высказывания в целом. Являясь ключевыми темами грамматики, время, вид, наклонение, и даже залог являются модераторами речи, позволяющими правильно выражать и воспринимать как минимум временное пространство устного или письменного высказывания. Неправильное представления об этих четырех глагольных сочетаниях, может привести к неверному истолкованию, недопониманию, а также необусловленности во время коммуникации, или даже изложения, как письменного, так и устного. Несмотря на то, что в данной работе мы не останавливаем свое внимание на коммуникативной целенаправленности грамматики, нельзя не сказать пару слов о том, что целью изучения любого языка, а в частности его структуры (грамматики) в конечном итоге является коммуникация, будь она письменная или устная, подразумевающая собой как говорящего (пишущего, адресанта), так и слушающего (читающего, реципиента). В своих работах, профессор Д.Юнусов³ часто использует понятие

---

¹ Rutherford R.E. Second language grammar, learning and teaching. Oxford: Oxford University Press, 1987, p. 208

² Batstone R. Grammar-Language Teaching. A scheme for teachers' education. Oxford: Oxford University Press, 1994, p. 287

³ Yunusov D.N. Mūasir ingilis dilində "that" bağlayıcılı və onsuz tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin intonasıya variativliyi: Fil.elm.nam....dis. Tbilisi, 1985, 187 s.

язык-норма-речевая деятельность, что говорит о том, что как бы мы не старались обособить грамматику, она все равно будет связана с речью, то есть коммуникацией. Таким образом, грамматика, несущая в себе и прагматические особенности воздействия при помощи тех самых глагольных сочетаний, которые мы рассматриваем в данной работе, должна четко рассматривать правила и случаи использования данных глагольных сочетаний, во имя избегания того самого недопонимания, которое может возникнуть при некорректном употреблении, в нашем случае, времени, вида, залога и наклонения. Следовательно, актуальность темы данной работы диктуется необходимостью правильного истолкования понятия словосочетания, глагольного сочетания, а также их правильного представления в рамках современного дискурса, за основу которого, в данной работе, мы берем определенные учебники.

Объектом исследования являются современные учебники английского языка, в частности, учебники, используемые во многих мировых учебных заведениях, где принята Болонская система.

Предметом исследования являются словосочетания, главным образом, глагольные сочетания, такие как, время, вид, наклонение, залог.

Целью диссертационного исследования являются следующие положения. Данная диссертационная работа преследует несколько целей: первое, необходимо дать четкое определение понятию словосочетания. Во-вторых, нужно выяснить, являются ли понятия вид, время, наклонение и залог словосочетаниями, а точнее, глагольными сочетаниями. В-третьих, говоря о глагольных понятиях, необходимо понять, что мы подразумеваем под такими составляющими компонентами как форма, значение и использование. Наконец, практическая цель работы, выяснить, соответствуют ли исследуемые нами глагольные сочетания в избранных учебниках мировым универсалиям грамматики, в основе которых лежат два мировых пособия по грамматике – это *Longman Grammar of Written and Spoken English (LGSWE)* и *Cambridge Grammar of English (CGE)*.

Материалом исследования послужило шесть английских учебников, изданные в течении последних пятнадцати лет самыми крупными мировыми издательствами, охватывающие уровень B2 (upper-intermediate) и C1 (advanced), согласно общеевропейской

компетенции владения иностранным языком – *ОКВИЯ*¹. Помимо этого, в работе использованы такие учебники как *LGSWE* и *CGE*.

В работе использован качественный *метод исследования*, позволяющих детально изучить каждый вид глагольных сочетаний и формы их выражений, а также представлены таблицы, в которых показывается сравнение способов выражения формы, значения и использования времени, вида, залога и наклонения в шести учебниках с теми же параметрами что и в *LGSWE* и *CGE*.

Научная новизна исследования состоит в том, что несмотря на то, что тема словосочетаний, и в частности глагольных сочетаний является одной из наиболее популярных тем в лингвистике, мало кто исследовал сразу все четыре его понятия времени, вида, залога и наклонения. Помимо этого, до сих пор, не уделялось внимания функциональному аспекту данных грамматических явлений, то есть, на данные понятия всегда смотрели с точки зрения формы и значения, упуская из виду такой важный элемент как их правильное и уместное употребление в языке. Кроме того, в качестве исследуемого материала различные ученые всегда использовали литературные произведения; в нашем случае, мы будем использовать мировые учебники английского языка, как один из вариантов научного и образовательного дискурса.

Гипотеза исследования. Данная диссертационная работа базируется на двух гипотезах. В первую очередь имеет место полагать, что несмотря на все учения о словосочетаниях, и в частности, глагольных сочетаний, все же такие понятия как время, вид, залог и наклонение все-таки относятся к глагольным сочетаниям. Помимо этого, касательно практической стороны вопроса, смеем полагать, что представленные в учебниках глагольные сочетания обусловлены только формой и значением. Авторы часто упускают реальный коммуникативный аспект данных грамматических категорий и не говорят о способах их употребления. Для более четкого представления, примером является использование временной формы *Present Continuous (Настоящее продолжительное время)* не только в понятии продолжительного действия, происходящего в данный момент, но и некоторых других случаях, как выражение будущности, и т.д.

---

¹CEFR: Common European Framework of References, 2001.

Теоретическая значимость исследования. С теоретической точки зрения, данное исследование может представлять интерес большой массе людей, вовлеченных в сферу науки и образования. В настоящее время, тема Болонской системы является одной из важных тем для тех стран, которые ее приняли. Не менее важной формой дискурса являются учебники, как в области науки, так и образования. Помимо этого, многочисленные работы, касательно словосочетаний и глагольных сочетаний показывают, что данные темы в грамматике все еще не полностью нашли свое теоретическое обоснование, тем самым давая возможность молодым ученым все дальше углубляться в данном направлении. Следовательно, с теоретической точки зрения, мы выяснили, являются ли такие грамматические категории глагола как вид, время, наклонение и залог глагольными сочетаниями. Помимо этого, в работе, мы представили новую таблицу, которая отражает все четыре вида глагольных сочетания, включая их форму, значение и использование.

Практическая значимость исследования состоит в том, что материалы диссертации могут быть использованы как лингвистами, так и преподавателями английского языка, в частности грамматики; студентами, изучающими английский язык, а также составителям учебников по общему английскому языку, а также авторам учебников по грамматике.

На защиту выносятся следующие положения:

1) грамматика является основообразующим элементом языка, который включает в себя структуру, значение, функциональность и коммуникацию. Для освоения грамматики, необходимо правильно подойти к форме и сущности ее представления, что позволит рассматривать ее не как теоретическое явление, а как многофункциональное, коммуникативное ядро языка в целом;

2) особое значение уделяется словосочетаниям, определения которых даны различными лингвистическими школами. Также приводятся примеры синтаксических связей в словосочетаниях, представленные различными учеными мира.

3) пристальное внимание уделяется глагольным сочетаниям, а точнее времени, виду, наклонению и залогу глаголов, и форме их выражения в соответствии с современной грамматикой, описанной в таких универсальных учебниках, как *LGSWE* и *CGE* и их соответствия с избранными для данной работы учебниками, которые широко

используются в высших учебных заведениях принявших Болонскую систему.

Апробация исследования. Диссертационная работа выполнена на кафедре грамматики английского языка Азербайджанского Университета Языков. Основные положения диссертационного исследования были представлены в материалах докладов и презентаций на международных и республиканских конференциях, а также, в статьях, изданных в Азербайджане, Европе, и в США.

Структура диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во *введении* обосновывается актуальность темы исследования, обозначается его объект и предмет, определяются основная цель и конкретные задачи, говорится о методах и источниках, гипотезе исследования и положениях, выносимых на защиту.

Первая глава называется «Словосочетания в системе английского языка: глагольные сочетания в рамках современной грамматики» и состоит из пяти подглав. *Первая подглава первой главы* называется «Понятие словосочетания с точки зрения различных лингвистических школ». В этой подглаве подробно рассматриваются понятия словосочетания; даются определения словосочетания с точки зрения различных лингвистических школ. Так, отмечается, что на сегодняшний день, несмотря на то, что словосочетания являются одной из основных единиц синтаксиса, различные лингвистические традиции подходят по-разному к этой синтаксической единице. Значительное количество советских и зарубежных лингвистов считают словосочетанием любую синтаксически организованную группу слов, не зависимо от ее состава и типа синтаксических отношений между составляющими. Таким образом, любая синтаксически организованная группа рассматривается как словосочетание. Возвращаясь к истории словосочетаний, следует отметить, что в советской лингвистической литературе, после 50х годов XX века, В.Виноградов вогнал понятие словосочетание в очень узкие рамки, сформулировав его следующим образом: Словосочетание – это те сочетания, которые включают в себя не менее двух знаменательных слов, находящихся в отношениях подчинения.

Практически подобной формулировки придерживаются и Азербайджанские ученые, такие как Ю.Сеидов и А.Гурбанов, согласно которым, словосочетание – это синтаксическая единица, входящая в состав предложения. Синтаксические сочетания слов существуют на основании определенных лексико-семантических отношений. Слова прежде всего объединяются по значению¹; словосочетание образуется путем слияния двух или более независимых слов с точки зрения значения и грамматики. В свою очередь, Б.Ильиш² пишет, что словосочетание – это комбинация двух или более слов, которые являются грамматическими единицами, а не аналитической формой некоторых слов (например, *perfect forms of verbs*). Также и Ф.Фортунатов³ ограничивал словосочетания двумя знаменательными словами; однако, это ограничение не было мотивировано, и строилось чисто на интуитивном характере. Б.Ильиш⁴ подчеркивает, что составляющий элемент словосочетания может принадлежать к любой части речи. Например, оба могут быть существительными или одно из них предлог, прилагательное, и т.д. Таким образом, мы принимаем широкое определение словосочетания и не ограничиваем его понятие, согласно которому словосочетание может содержать как минимум два знаменательных слова, а находятся в различных лингвистических связях. Этой же теории придерживается и Г.Кязымов⁵, который пишет, что словосочетание – это синтаксическое единство, где соединяются два или более независимых слова на основе грамматики и значения.

В своих работах, В.Бурлакова⁶ подчеркивает, что советская концепция теории словосочетания резко отличается от западной. Согласно российским ученым, термин словосочетание (*word combination*) может применяться к такой группе слов, которая состоит из двух и более значимых слов, составляющих грамматическое единство. Западные ученые придерживаются другого мнения: они полагают, что любая комбинация двух или более слов, составляющих

---

¹ Veysəlli F.Y. Struktur dilçiliyin əsasları. Studia Philologica I. Bakı: Təhsil, 2005, 342 s.

² Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. М.-Л.: Просвещение, 1971, 368 с.

³ Фортунатов Ф.Ф. Славяноведение. М.: 1998, с. 5.

⁴ Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. М.-Л.: Просвещение, 1971, с. 177.

⁵ Kazımov Q.S. Müasir Azərbaycan dili: Sintaksis. Bakı: Ünsiyyət, 2000, s. 35.

⁶ Бурлакова В.В. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Просвещение, 1981, с. 5.

единство, именуется словосочетанием. Следовательно в данной работе мы будем придерживаться взглядов западных лингвистов, утверждая, что любое сочетание двух или более слов мы будем называть словосочетанием.

Так как в данной работе, мы рассматриваем именно глагольные словосочетания, ибо именно они охватывают в себе понятие времени, вида, залога и наклонения глагола, то одним из наиболее приемлемых определений словосочетания, мы считаем определение Дэвида Кристалла, который говорит: «Главным компонентом глагольного словосочетания является вспомогательный глагол и смысловой глагол, а также индикатор негативности».

Таким образом, говоря о глагольных сочетаниях, мы будем придерживаться той теории, что словосочетанием является сочетание любого синтаксического сегмента. Такие глагольные понятия как время и вид, залог и наклонение мы тоже отнесем к глагольным сочетаниям: *it will have gone, car stopped*, и т.д.

Вторая подглава первой главы называется «Типы словосочетаний». Здесь, мы выделяем структурные словосочетания¹, которые делятся на расширенные и нерасширенные. Если словосочетания состоят из двух частей, то их можно отнести к нерасширенным. Например, *new house, high mountain*. Если словосочетания состоят более чем из двух слов, то они считаются расширенными. Например, *a telegram received some days ago, an island discovered in the 18th century*.

Основываясь на чисто структурном принципе расположения ядра по отношению к другим членам словосочетания, существуют четыре их типа².

- 1 тип – ядро в постпозиции, например, *new books*
- 2 тип – ядро в препозиции, например, *experiment perilous*
- 3 тип – ядро в центре структуры, например, *as good as that*
- 4 тип – ядро обрамляет структуру, например, *did not go*

Помимо общей классификации словосочетаний, было бы неправильным не затронуть такие типы словосочетаний как

---

¹ Turksever O. (Musayev), E.I.Najiyev, A.R. Huseynov. A Practical Grammar of Contemporary English. Baku: Gismet, 2011, p. 289.

² Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Высшая школа, 1981, с. 108.

глагольные. Так Н.Валгина и Д.Розенталь¹ выделяют следующие типы глагольных сочетаний:

1. Глагольные словосочетания с именем существительным:

а) беспредложные (например: читать книгу, искать покоя, писать брату, рубить топором),

б) предложные (например: стоять у дороги, подъехать к дому, положить на стол, встретиться с друзьями, говорить об искусстве).

2. Глагольные словосочетания с инфинитивом (например: предложить выучить, просить принести).

3. Глагольные словосочетания с наречием (например: поступать справедливо, заниматься вдвоем).

Третья подглава первой главы называется «Виды синтаксических связей в словосочетаниях». Помимо различных видов словосочетаний, также упомянутых в данной научной работе, здесь отмечаются три основных вида синтаксических связей – это согласование, управление, примыкание². а) Согласование – это метод выражения синтаксических связей между компонентами словосочетания, которые состоят из слов, похожих на основное по типу согласования. В современном английском языке согласование лимитировано, чаще всего оно встречается в категории числа, и указательного местоимения *this* и *that*. Например, *a book – two books, this book – these books*. В.Буралакова³ поясняет, что согласование применяется в основном для указательных местоимений, выступающих в функции препозитивного определения: *this man – that man* (иногда выражающиеся парадигмой).

б) Управление – это метод использования определенной формы подчинительного слова, которое требуется основным словом. Этот тип редко встречается в современном английском языке. Сюда относятся косвенный падеж личных местоимений и местоимение *who*, которые следуют за глаголом.

Help me, meet them, ask him

Whom did you see in the street?

---

¹ Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык: Учебник/под редакцией Н.С.Валгиной. М: 2002, 528 с.

² Türksevər O. (Musayev). İngilis dilinin grammatikası. Bakı: Qismət, 2007, s. 230.

³ Бурлакова В.В. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Просвещение, 1981, с. 6.

Помимо этого, управление касается только единиц в объективной позиции, выраженных личными местоимениями: *to replace them*.

в) Наиболее типичным приемом осуществления синтаксической связи в подчинительных словосочетаниях современного английского языка является прием примыкания. Примыкание – это основной метод выражения синтаксических отношений в современном английском языке, так как в языке отсутствуют падежные отношения. Таким образом, не только отношения между компонентами словосочетаний состоят из: глагол + наречие, но и между существительное + существительное, прилагательное + существительное, местоимение + существительное, и т.д.

To go slowly, to speak quickly

Army life, wooden spoon

Long stories, high houses

Our country, her name

Этот прием не требует какого-либо изменения комбинирующихся единиц и основан только на взаимном тяготении слов как морфологического, так и семантического плана. Примыкание не предполагает обязательного контактного расположения примыкающих единиц, а допускает и их дистанционную позицию по отношению друг к другу: например, *to polish a spoon carefully*¹.

г) Приложение также широко используется в современном английском языке. В этом случае, элементы словосочетания прикладываются между двумя частями элемента фразы. Самый распространенный способ – это приложение элемента между артиклем и существительным: *an interesting book, a beautiful landscape, the then president*.

Четвертая и пятая подглавы первой главы называются «Глагольные сочетания: время и вид» и «Глагольные сочетания: залог и наклонение». Ранее уже упоминалось, что придерживаясь определению Д.Кристалла² касательно понятия глагольного сочетания, такие грамматические категории как время, вид, залог и наклонение мы также будем относить к глагольным сочетаниям. Таким образом,

---

¹ Бурлакова В.В. Теоретическая грамматика современного английского языка. М.: Просвещение, 1981, с. 6.

² Crystal D. *Introducing linguistics penguin English*. London: University of Calif, 1992, p. 79.

категория вида и времени характеризуют действия с разных точек зрения. Время глагола указывает на время действия, в то время как, аспект имеет дело с развитием этого времени. Помимо этого, Б.Хаймович и Б.Роговская¹ называют категорию времени системой трехмерной оппозиции и дают следующие примеры: *write – wrote – written, is writing – was writing – will be writing*, и т.д. Следовательно, время может быть выражено лексически, при помощи наречий времени, или грамматически, при помощи грамматических проявлений частей речи.

Н.Кобрина² считает, что категория времени в английском языке выражает отношение между временем действия и моментом речи. Д.Юнусов³ пишет, что в мировой лингвистике понятие временной категории, то есть вида, является неоднозначным. Так, Д.Вильямс⁴ утверждает, что вид глагола обеспечивает информацией, о продолжительности действия. В стандартном английском языке, обычно это достигается посредством двух глагольных сочетаний: *progressive verb form* и *perfect verb form*. Далее, ученый дает следующие примеры:

1. *Fred was washing his car.*
2. *Fritz is reading a book.*

Также, как и время и вид, залог и наклонение мы тоже причисляем к глагольным словосочетаниям. О.Мусаев⁵, например, выделяет активный и пассивный залог, и по-своему представляет их в своем учебнике. Например, (Таблица 1.4) автор сразу дает примеры вопросительной, утвердительной и отрицательной формы. Л.Бархударов⁶ также выделяет несколько видов наклонения: индикативное, изъявительное и сослагательное. Сослагательное наклонение – это система глагольных форм, противопоставленная

---

¹ Khaimovich B.S., Rogovskaya B.I. A Course in English Grammar. M.: Higher School Publishing House, 1967, p. 143.

² Kobrina N.A., Korneyeva E.A. An Outline of Modern English Syntax. M.: Higher School Publishing House, 1965, p. 15.

³ Yunusov D.N. Müqayisəli tipologiya. Bakı: Mütərcim, 2012, s. 81.

⁴ Williams J.D. The teacher's grammar book. Second Edition. London: Lawrence Erlbaum Associates, publishers, 2005, p. 72.

⁵ Türksevər O. (Musayev). İngilis dilinin grammatikası. Bakı: Qismət, 2007, s. 138.

⁶ Бархударов Л.С., Шгеллинг Д.А. Грамматика английского языка. М.: Высшая школа, 1973, с. 187.

системе форм изъявительного наклонения. И те, и другие формы употребляются только в сказуемом, но формы сослагательного наклонения, в отличие от изъявительного, употребляются в сообщениях о фактах нереальных, а лишь мыслимо допускаемых, воображаемых. Таким образом, первая глава дает общий обзор различных понятий, включая в себя понятия словосочетания, глагольных сочетаний, различных подходов к видам и типам словосочетаний.

Вторая глава диссертации называется «Структурно-семантический анализ глагольных сочетаний в английских учебниках болонского процесса» и состоит из четырех подглав. *Первая подглава второй главы* называется «Об учебниках Болонского процесса». В этой подглаве в первую очередь дается определение понятию Болонский процесс, где отмечается, что основной целью данного процесса является сближение и гармонизация систем высшего образования стран Европы¹, а также, создание единого европейского пространства высшего образования. Согласно многочисленным источникам, официальной датой начала самого процесса является июнь 1999 года, когда была подписана Болонская декларация, а резолюция о первой программе сотрудничества в сфере образования была принята уже в 1970 году. Одной из главных целей процесса является расширение доступа к высшему образованию, повышение качества образования, расширение мобильности как студентов, так и преподавателей. Азербайджан примкнул к Болонскому процессу в 2005 (Азербайджанский Университет Языков). Одним из основных требований Болонского процесса является применение кредитной системы в высшем образовании. Неслучайно материалом для данного исследования послужили шесть учебников, которые широко используются университетами, вошедшими в болонский процесс: к ним относятся *Face to Face, Global, New Headway, New Cutting Edge, Speak Out* и *Straightforward*. При этом необходимо назвать основные причины выбора данных учебников как материала для данного исследования. Таким образом, во-первых, это материал для студентов, который охватывает большой аспект грамматических тем. Данные учебники опубликованы в различное время за последние 7-9 лет и предлагают задания на повышение знаний по грамматике. Наконец,

---

¹ http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/bologna-process_en.htm

все шесть выбранных учебника являются публикациями основных издательских домов мира и написаны для студентов высших уровней языковой компетенции (B2 и C1).

Рассматривая данные учебники как материал диссертационной работы, мы будем основываться на идее Д.Ларсен-Фриман¹, касательно коммуникативного аспекта представления в них грамматики, которая пишет, что существуют три основных направления представления грамматики в учебниках: форма, значение и употребление.

Абсолютно очевидно, что правильное использование грамматики может быть достигнуто не только знаниями о структуре, но также его значении. Однако, очень в редких случаях уделяется внимание употреблению тех или иных грамматических конструкций, что приводит к неправильному использованию грамматики, тем самым нарушая правильную коммуникацию. *Вторая подглава второй главы называется «Важность инноваций в научном и образовательном процессе».* Данная подглава затрагивает вопросы касательно необходимости использования современных материалов, включая интернет сайты и электронные базы, а также о необходимости использования новых подходов представления грамматики в современных учебниках.

Третья подглава второй главы посвящена глагольным сочетаниям и называется «Глагольные сочетания в учебниках Cambridge Grammar of English (CGE) Longman Grammar of Written and Spoken English (LGWSE)». Неслучайно мы выбрали эти два учебника грамматики, которые являются мировыми универсалиями. В данных учебниках (CGE и LGWSE) авторы дают глубокий анализ таким понятиям глагольных сочетаний, как время и вид и во всей полноте описывают не только форму и значение данных глагольных конструкций, но и подробно показывают их способы употребления.

---

¹ Larsen-Freeman D. Teaching Grammar / Celce-Murcia, Brinton and Snow (eds.) USA: HEINLE Cengage Learning, 2012, p. 3.

Например, если взять простейшую форму настоящего простого времени, то нужно знать, что помимо описания повседневного действия, существуют и другие случаи использования данной временной формы:

- Simple present tense, относящийся к настоящему времени:

I want a packet of crisps. (CONV)

Some recent field experimental evidence suggests that biotic interactions also can be important to grasshoppers. (ACAD)

- Simple present tense, относящееся к настоящему времени и имеющий два основных значения: описать состояние существующее в данный момент, и описать привычное поведение:

А) Simple present tense, описывающее состояние существующее в данный момент

I want a pack of crisps. (CONV)

I think you might be wrong. (CONV)

Б) Simple present tense, описывающее привычное поведение:

She is vegetarian but she eats chicken. (CONV)

This is on one of those hikes that we go on. (CONV)

- Simple present, указывающее на действие происходящее в данный момент:

Here comes your mother. (CONV)

Oh, my goodness. There he goes. Look at him walk. (CONV)

- Simple present tense также используется для обозначения событий в прошлом и будущем. Исторические события, относящиеся к прошлому, но выраженные формой настоящего времени часто встречаются в художественной литературе для более живого описания, так словно события происходят в момент контакта с текстом. Такой вид использования временной формы также часто встречается в шутках, для того, чтобы придать им больше колорита:

А: *I could tell you a really boring joke that goes on for ages.*

В: *Go on then. Go on then.*

Таким образом, в то время как настоящее время, относящееся к прошедшему, четко ассоциируется с речевым изложением, использование будущего времени относится больше к грамматическому, чем регистровому фактору. Таблица 2.2 (стр.83) дает более обширное представление об основных временных формах, подчеркивая их форму, значение и употребление.

Четвертая подглава второй главы называется «Сравнительный структурно-семантический анализ между учебниками болонской системы с традиционными учебниками грамматики *CGE* и *LGWSE*». Она является основной подглавой данной диссертации, так как в ней проводится анализ глагольных сочетаний, найденных в избранных нами учебниках с учебниками мировых универсалий. Таким образом, изучив все учебники, самыми общими глагольными сочетаниями для всех них являются: *past, present and future tenses*, а также, *perfect continuous aspects*. Например, на странице 55, учебника *Speak Out* представляется *continuous aspect* and *simple aspect*, которые дают следующие случаи их употребления:

- describes something that is repeated or in progress at a specific point of time/описывает действие в продолжении;
- describes something that is completed or unfinished/ описывает действие, которое завершено;
- describes something that is permanent or temporary/описывает временное действие.

Из данной грамматической презентации видно, что автор дает лимитированные формы использования вышеуказанных аспектов, и кроме того, не дается никаких примеров, для освоения полного понятия их использования. При сравнении данных грамматических конструкций с учебником *LGWSE* мы видим, что авторы полностью игнорируют такие случаи использования как:

The Present Continuous Tense

1. Для обозначения действий и состояния в момент речи.

The sun is shining.

The child is sleeping.

2. Для обозначения действий в будущем. *I am leaving tonight,*

Mam

3. Для обозначения обыденного действия в продолжении:

The sun is always shining.

The Earth is ever moving around the Sun.

4. Для обозначения действий, находящихся в постоянном континууме:

Why are you always biting your nails?

Следовательно, в работе таких случаев несовпадения очень много, что позволяет нам сделать следующие выводы.

Согласно первой гипотезе, мы полагали, что несмотря на все учения о словосочетаниях, и в частности, глагольных сочетаний, все же, такие понятия как время, вид, залог и наклонение все-таки относятся к глагольным сочетаниям. Нужно сказать, что данная гипотеза подтвердилась. Мы пришли к такому заключению, что так как такие сочетания *как to die a beggar, to write a letter, to come angry* считаются глагольными словосочетаниями, то любая их форма, то есть их форма в пассиве, в прошедшем времени, в будущем совершенном и так далее тоже может считаться глагольным сочетанием. Очень важно отметить, что несмотря на то, что Д.Кристалл и другие, как западные так и некоторые советские ученые называют глагольным сочетанием любое соединение слов, то есть не только двух значимых слов, но и вспомогательных слов совместно со значимыми, в работе, мы все же не претендовали на данное заявления, и не приводили такие примеры как *have gone*, а называли глагольным словосочетанием такой вид прошедшего времени, например как *I have gone*, или же, *it will be done*.

Что касается второй гипотезы, то и она оправдалась, так как большинство учебников упускают из виду один из компонентов представленного нами треугольника, то есть представляя форму и значение того или иного глагольного сочетания, авторы полностью забывают о случаях его использовании. Часто упускаются реальный коммуникативный аспект данных грамматических категорий. Основным примером в работе является использование временной формы *Present Continuous* не только в понятии продолжительного действия, происходящего в данный момент, но и некоторых других случаях, как выражение будущности, и т.д. Помимо этого, основываясь на книгах *LGSWE* и *CGE*, говоря о настоящей перфектной временной форме, авторы часто указывают на результативность действия, упуская из виду такие случаи употребления данной временной формы как законченность действия в продолжительном пространстве времени. Например, *I have done a lot of ridiculous things in my life*.

Главным образом, в работе, хотелось бы пояснить понятие
форма —————> значение —————> употребление.

Было отмечено, что из представленного треугольника, каждый из компонентов имеет важное значение, в то время, как многие авторы теоретических пособий пренебрегают, как правило, последним из них.

Таким образом, практический анализ был проведен касательно лингвистического аспекта глагольных сочетаний. Мы рассмотрели такие грамматические темы как время, вид, залог, и наклонение глагольных сочетаний в рамках условия их использования и сравнили данные темы. Собрав все результаты в таблице 2.2, мы пришли к следующему выводу:

1. Учебники зачастую избегают подачу грамматических правил, что само собой указывает на отсутствие правил использования того или иного глагольного вида или времени.

2. Некоторые учебники дают очень лимитированное объяснение использования времени и вида, что на наш счет считается не совсем правильным. Помимо этого, шокирует тот факт, что, несмотря на то, что мы рассматриваем учебники высших уровней, то есть B2 и C1, правила использования грамматических времен и вида дается очень поверхностными и примитивными.

3. Опираясь на таблицу, выведенную по *LGWSE* в учебниках, мы не находим ни конкретного использования того или иного глагольного сочетания, ни общих глаголов, ни редко встречающихся глаголов, ни наречий, которые должны использоваться с теми или иными глагольными сочетаниями.

4. Все что мы можем найти в изученных нами учебниках это сама структура построения глагольного сочетания, и примеры, в то время, как главный вопрос об их использовании либо не дается, либо остается на усмотрение педагога, либо, дается, но не во всей своей функциональной полноте, либо перегружена ненужной информацией.

5. Единственный учебник, дающий практически все формы использования временных форм, а также залога и наклонения – это *Straightforward C1, Headway B2*, который подробно описывает все варианты глагольных сочетаний (в части приложения, appendix).

Таким образом, касательно лингвистического анализа, следует прийти к такому заключению, что сегодняшние учебники Болонской системы избегают обширной подачи глагольных сочетаний, тем самым лимитируя всевозможные способы использования того или иного времени или аспекта, поэтому так часто мы встречаемся с проблемами неправильного употребления таких временных форм, как Present Continuous, Past Continuous, а главное, Present Perfect.

Следовательно, данный анализ может быть полезен, не только лингвистам, филологам, педагогам, языковым инструкторам,

администраторам учебных заведений, но главным образом, составителям учебников и студентам (в особенности будущим специалистам английского языка).

Основные положения и результаты диссертации отражены в следующих публикациях и представлены на следующих конференциях:

1. A four-stage assessment of AUL teachers' abilities to adapt innovative teaching approaches // Encuentro. Spain: University of Alcala, 2014, № 23, pp.72-88
2. How is grammar presented in Modern EFL textbooks? What can we learn from this? // Asyras. Spain: University of Vigo, 2015, v. 4, p. 93
3. The treatment of English Conversation Grammar in Modern Advanced EFL textbooks // International Journal of Liberal Arts and Social Sciences. England, 2015, v. 3, № 1, pp. 55-70
4. Почему современные учителя иностранного языка не могут приспособиться к инновациям в методике преподавания языка? // Магия ИННО. М.: МГИМО, Т. 2, 2015, с. 147-151
5. Как выглядит грамматика в современных учебниках английского языка? Имеем ли мы дело с инновациями? // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi: 2 cilddə. II c. Bakı, 2015, p. 40-42
6. “Важность учебников в Болонском процессе”// Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı, 2016, №4, s.374-378
7. Two approaches to the teaching of grammar and their implications // International Journal of Language Studies, 2016, v. 10, № 1, USA, p. 49-70
8. Подход англоязычных ученых к глагольным сочетаниям // Dil və ədəbiyyat, Bakı, 2016, №1, ss.17-21
9. “Роль грамматики в коммуникации”// Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2016, № 5, s.111-115
10. “How is grammar presented in modern textbooks? Methods and techniques used” //New Trends and Methodologies in Applied English Language Research III: Synchronic and Diachronic Studies on Discourse, Lexis and Grammar Processing, Bern: Peter Lang, 2017, Linguistic Insights Series. Volume 209, pp.178-194

11. The treatment of English conversation in modern advanced EFL textbooks / International Conference on Spoken English, Spain: Santiago de Compostela, 2014, June 4-6
12. How is grammar presented in Modern English textbooks? What can we learn from this? / Exploring Liminality in Anglophone studies (ASYRAS). Spain, Vigo, 2015, February 4-6.
13. Как выглядит грамматика в современных учебниках английского языка? Имеем ли мы дело с инновациями? / Gənc tədqiqatçıların 19-cu elmi konfransı. Bakı: ADİU, 6-7 aprel 2015-ci il.
14. Почему современные учителя иностранного языка не могут приспособиться к инновациям в методике преподавания? / Магия ИННО – Новое в исследовании языка и методике его преподавания. М.: МГИМО, 24-25 апреля 2015 г.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

TAMİLLA OQTAY qızı MƏMMƏDOVA

İNGİLİS DİLİNDƏKİ FELİ BİRLƏŞMƏLƏR
BOLONİYA SİSTEMLİ DƏRSLİKLƏRDƏ

5708.01 – German dilləri

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2017

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin qrammatikası
kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

Rəsmi opponentlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Nigar Çingiz qızı Vəliyeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İsmixan oğlu Hacıyev

Aparıcı təşkilat: Bakı Slavyan Universitetinin İngilis
filologiyası kafedrası

Müdafiə _____ 2017-cı il saat _____ da Azərbaycan Dillər
Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081
Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat _____ 2017-cı ildə göndərilmişdir.

D.02.081 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Elmi iş feli birləşmələrin və onların Boloniya prosesində istifadə edilən ingilis dərslərlərində ifadə olunması vasitələrinin öyrənilməsinə həsr edilib. Dissertasiyanın diqqət mərkəzində ilk növbədə feli söz birləşmələri olacaq. Sırr deyil ki, xarici ədəbiyyatda olduğu kimi, sovet ədəbiyyatında da və əlbəttə ki, doğma ədəbiyyatımızda da feli söz birləşmələri anlayışı çox mübahisəlidir. Bu günədək alimlər mübahisə edirlər ki, “have done”, “will decide”, “was written” kimi söz birləşmələri və onlara bənzər idafələr feli birləşmələr, yaxud bu və ya digər felin sadəcə analitik formasıdır. Digər qeyri-müəyyən məsələ söz birləşmələrinin sintaktik əlaqə növləridir, çünki müxtəlif alimlər fərqli sintaktik əlaqə növlərini təklif edirlər. Beləliklə, bu işdə biz tərz, növ, şəkil və zaman anlayışlarına toxunmaq istərdik. Bununla əlaqədar bizim əsas vəzifəmiz təhlil etdiyimiz dərslərlərdəki feli birləşmələrin daha geniş alimlər dairəsinin təklif etdiyi feli birləşmələrlə uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək üçün ilk növbədə dilçilərin işlərində; ümumiyyətlə ingilis dili qrammatikası üzrə universal dərslərlərdə və xüsusilə seçdiyimiz ingilis dili dərslərlərində bu feli birləşmələri, yəni zaman, tərz, növ və şəkilləri öyrənməkdir. Dünya universallıqlar qismində biz “*Longman Grammar of Written and Spoken English (LGSWE)*” və “*Cambridge Grammar of English (CGE)*”, yəni “*Lonqman yazılı və danışiq ingilis dili qrammatikası və Kembriç ingilis dili qrammatikası*” kimi elmi işləri götürmüşük. Qrammatikadan danışanda, öz mahiyyətinə görə o, dilin mənimsənilməsində böyük rol oynayır. İstənilən dilin tədqiqi, öyrənilməsi, tədrisi və təhlili onun qrammatikasını bilmədən mümkün deyil. İngilis dilinin qrammatikasına gəldikdə isə, qrammatika anlayışını xatırladıqda ilk olaraq əksər insanların ağına gələn birinci şey – zaman, növ, əsas da felin aspektləri kimi baza mövzular olur. Baxmayaraq ki, bu gün ingilis dili bölməsində bu böyük mövzulara dair az iş görülməyib, yenə də onlara bir daha, lakin artıq başqa tərəfdən, dəqiq desək, Boloniya prosesi çərçivəsində istifadə edilən dərslərlərdə baxmaq istərdik. Sırr deyil ki, tarixi 1999-cu il göstərilən Boloniya prosesi anlayışı (və ya digər mənbələrin yazdığı kimi, Boloniya sistemi) Avropa ölkələrində ali təhsil sistemlərinin bir-birinə yaxınlaşdırılması və harmonizasiyalaşması üçün zəruri proses kimi yaranmışdır. Belə bir addımın məqsədi ali təhsilin Avropa məkanını yaratmaq idi. Bu prosesin əsas vəzifəsi ali təhsilə daxil olma imkanını genişləndirmək, ali təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, tələbə və pedaqoqların mobilliyini genişləndirmək, onun yekunu olaraq da əmək bazarına istiqə-

mətlənməkdir. Postsovet məkanında bəzi ölkələr arasında istisna olmayan Azərbaycan 2005-ci ildə Boloniya bəyannaməsini imzaladı və 2008-ci ildən onu tətbiq etməyə başladı. Bu prosesə ilk olaraq qoşulan, kredit sistemini tətbiq edən, öz pedaqoqları üçün həm ölkədə, həm xaricdə fəal treninqlər keçirən, eləcə də yenidən öz tədris proqramlarını və ümumilikdə kurikulumu gözdən keçirən Azərbaycan Dillər Universitetinin rolunu qeyd etmək istərdik. Beləliklə, Azərbaycan təhsil sistemində baş verən dəyişikliklərə əsasən xarici dillərin, xüsusən ingilis dilinin tədrisi kökündən dəyişilib. İlk növbədə ənənəvi qrammatika + tərcümə metoduna əsaslanan köhnə sovet dərslərlərindən imtina etmək və uzun müddət ingilis dilinin tədrisinin kommunikativ metoduna keçən ABŞ və Böyük Britaniyada nəşr edilən qrammatika dərslərinə üstünlük vermək lazım oldu. Dərslər xarici dil pərspektivası çərçivəsində əsas diskurs olduğu üçün, tədqiq edilən material kimi həm Avropa auditoriyalarında, həm də Azərbaycan auditoriyalarında ingilis dilinin tədrisi zamanı geniş istifadə edilən müasir dərsləri götürdük. Diskursiv metod kimi dərslərdən danışanda, son altı-yeddi il ərzində formalaşan və qismən dünya miqyaslı dərslərə yaxın olan doğma ədəbiyyatı da unutmaq olmaz. Onların arasında Leyla Cəfərovanın¹ digər müəlliflərlə birgə hazırladığı “*English Grambridge*” (“İngilis dili qrammatikası”) adlı dərsləri, müəllifi Güllü Məmmədova olan “*Gerund*” (“*Cerund*”)² və bir çox digər dərsləri qeyd etmək olar. Yuxarıda deyilən mülahizələrdən, eləcə də dünya universallığına tutularaq, biz bu işdə Boloniya sistemi qəbul edilən bütün təhsil müəssisələrində tədris olunan dərslərdən istifadə edəcəyik, yəni tədqiqat diskursu kimi biz Kembric (*Cabridge University Press*), Pırson (*Pearson*), Makmillan (*Macmillan*) və s. nəşriyyatların nəşrlərini nəzərdən keçirəcəyik³.

---

¹Jafarova L.M. Grammar of the English language. Baku: Scientific and Academic Publishing, 2007, p. 239.

² Mammadova G. English Grammar rules and exercises. Baku: Mutarjim, 2007, 363 s.

³Vurğulamaq istərdik ki, iş başlamazdan əvvəl bu elmi işlə bilavasitə əlaqəsi olan çoxlu sayda xarici müəlliflərin materialları araşdırılmışdı. Bu, dünyanın elmi işləri ilə tanış olmaq və ümumi və tətbiqi dilçilik sahəsində alimlərin nə dərəcədə öz tədqiqatlarında dərinliyə getdiyini görmək üçün edilmişdi. Ona görə daha aydın təsvir etmək üçün biz ədəbiyyat siyahısında işlərini təqdim etdiyimiz qiymətləndirmə sahəsində K.Alderson, A.Beretta, D.Braun, P.Bird, V.Devison, R.Ellis, R.Kielli, B.Linç, R.Rebdi, A.Skiyerso kimi, eləcə də dərslər vəsaitlərinin öyrənilməsi sahəsində H.Ansari, M.Sels-Mursiya, N.Holl, M.Lester və D.Makindan kimi müəlliflərlə tanış olduq.

Qarşımızda qoyduğumuz məqsədlərə nail olmaq üçün biz müəyyən məsələlərin həyata keçirilməsinə qərar verdik: birincisi, biz söz birləşmələri haqqında bütün konsepsiyaları (həm qərb, həm də sovet və doğma dilçilərin) təhlil etməliyik ki, sonunda söz birləşmələrinin nə olduğunu müəyyən edək. İkincisi, birinci təhlilə əsasən sübut etmək lazımdır ki, zaman, tərz, şəkil və növ kimi anlayışlar da söz birləşmələridir, dəqiq desək, feli birləşmələrdir. Nəhayət, işin əsas təhlili feli birləşmələrin *LGSWE* və *CGE* dərsliklərində necə yarandığını və Boloniya prosesinə aid dərsliklərdə qrammatikanın *LGSWE* və *CGE* dərsliklərdə verilən qrammatikaya müvafiq olduğunu müəyyən etməkdir. Bununla əlaqədar biz feli birləşmələrin forması, mənası və istifadə edilməsi kimi anlayışlar və onların Boloniya prosesinə aid dərsliklərdə əks olunması haqqında danışacağıq. Bir sözlə, bir dəfəyə qarşısına bir neçə vəzifəni qoyan bu iş ingilis dili dilçiləri, pedaqoqları və tələbələri, ümumi və tətbiqi dilçiliyin alimləri üçün dəyərli ola bilər.

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Qrammatika hər hansı dilin ayrılmaz hissəsidir. Dilin öyrənilməsinə onun qrammatikasını öyrənmədən təsəvvür etmək çətindir. Əbəs yerə V.Ryserford¹ dili qaydalarla idarə olunan hərəkət (rule-governed behavior) kimi müəyyən etmir, halbuki R.Batston² hesab edir ki, qrammatikasız dil bir xaos olardı. Qrammatikanın önəmli olduğunu D.Şefard, Bley-Roman, D.Harmer, D.Stranks və başqa alimlər qeyd edirlər. Onlar hesab edirlər ki, qrammatika hər şeyi əhatə edən hadisədir və qrammatik qabiliyyətlərin inkişafı ingilis dilinin öyrənilməsində böyük rol oynayır. Qrammatikaya və onun dilçilik sahəsində önəmliyinə O.Musayev, D.Yunusov, F.Veysəlli, E.Hacıyev, A.Hüseynov, L.Cəfərova, İ.Seidov, Q.Kazimov və başqa Azərbaycan alimləri də biganə qalmadı. Onlar öz elmi işlərində qrammatikanın linqvistik prosədə vacibliyini vurğulayırlar. Bu mövzunun aktuallığından danışanda, bizim işimiz ingilis dilinin qrammatikası ilə olduğu üçün, feli məsələsi, xüsusən də feli birləşmələr cümlələrin və ümumilikdə ifadələrin quruluşunda vacib rol oynayır. Qrammatikanın açar mövzuları olub zaman, tərz, şəkil və hətta növ şifahi və ya yazılı ifadənin zaman boşluğunu düzgün ifadə etməyə və minimum kimi qavramağa kömək edən nitqin moderatorlarıdır. Bu dörd feli birləşmə

---

¹Rutherford R.E. Second language grammar, learning and teaching. Oxford University Press, 1987, p. 208.

² Batstone R. Grammar-Language Teaching. A scheme for teachers' education. Oxford: Oxford University Press, 1994, p. 287.

haqqında yanlış təsəvvür kommunikasiya zamanı, yaxud hətta həm yazılı, həm şifahi ifadədə səhv şərhə, anlaşılmazlığa, eləcə də şərtsizliyə səbəb ola bilər. Baxmayaraq ki, bu işdə biz diqqətimizi qrammatikanın kommunikativ məqsədyönlüüyü üzərində cəmləşdirmirik, istənilən dilin, xüsusilə onun strukturunun (qrammatikanın) məqsədi nəticədə istər yazılı, istərsə də şifahi, həm danışanı (yazanı, adresatı), həm də dinləyicini (oxuyanı, resipiyenti) nəzərdə tutan kommunikasiya olduğu haqqında bir neçə söz deməsək olmaz. Öz işlərində professor D.Yunusov¹ tez-tez dil-norma-nitq (danışıq) fəaliyyəti anlayışını istifadə edir, bu da ondan xəbər verir ki, biz nə qədər qrammatikanı xüsusiləşdirməyə çalışsaq da, o, yenə də nitqlə, yəni kommunikasiya ilə bağlı olacaq. Beləliklə, işimizdə bəhs etdiyimiz feli birləşmələrin köməyi ilə praqmatik təsir etmə xüsusiyyətlərini özündə daşıyan qrammatika bu feli birləşmələrin istifadə edilməsi qaydalarını və hallarını dəqiq öyrənməlidir ki, bizim halda felin zaman, tərz, növ və şəkillərin yanlış işlətməsi zamanı yarana bilən həmin anlaşılmazlığa yol verilməsin. Belə ki, elmi işin mövzusunun aktuallığı söz birləşməsi, feli birləşmə anlayışlarının düzgün izah edilməsinin, eləcə də onların bu işdə əsas müəyyən dərslilər götürülmüş müasir diskurs çərçivəsində düzgün göstərilməsinin zəruriliyi ilə diktə edilir.

*Tədqiqatın obyekt*i müasir ingilis dili dərsliləridir, xüsusilə Boloniya sistemi qəbul edilən dünyanın bir çox təhsil müəssisələrində istifadə edilən dərslilərdir.

*Tədqiqatın predmet*i söz birləşmələri, əsasən də zaman, tərz, növ və şəkil kimi feli birləşmələrdir.

Dissertasiya tədqiqatının məqsədi aşağıdakı müddəalardır. Bu dissertasiya işi bir neçə məqsəd güdür: birincisi, söz birləşməsi anlayışına dəqiq tərif vermək lazımdır. İkincisi, tərz, zaman, növ və şəkil söz birləşməsi, daha dəqiq desək, feli birləşmə olub-olmadığını aydınlaşdırmaq lazımdır. Üçüncüsü, feli anlayışlar haqqında danışanda, forma, məna və istifadə kimi tərkib komponentləri altında nəyi nəzərdə tutduğumuzu başa düşmək lazımdır. Nəhayət, işin praktiki məqsədi seçilən dərslilərdə araşdırdığımız feli birləşmələrin qrammatika üzrə iki dərslilə vəsaitinə *Longman Grammar of Written and Spoken English (LGSWE)* və *Cambridge Grammar of English (CGE)* – əsaslanan qrammatikanın dünya universalıqlarına uyğun olub-olmadığını aydınlaşdırmaqdır.

---

¹ Yunusov D.N. Müasir ingilis dilində “that” bağlayıcılı və onsuz tamamlıq budağ cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin intonasıya variativliyi. fil.elm.nam...dis. Tbilisi, 1985, s. 187.

Tədqiqatın materialı son on beş il ərzində Xarici dili öyrənmənin ümumavropa təcrübəsinə (XDÖÜT)¹ əsasən B2 (upper-intermediate) və C1 (advanced) dərəcəsinə əhatə edən ən iri dünya nəşriyyatlarının çap etdiyi altı ingilis dərslisi oldu. Bundan başqa, dissertasiyada *LGSWE* və *CGE* kimi dərslilər istifadə edilmişdir.

Bu işdə hər növ feli birləşmələrin və onların ifadə olunması formalarının ətraflı öyrənilməsinə kömək edən keyfiyyətli *tədqiqat metodu* istifadə edilib, eləcə də *LGSWE* və *CGE*-dəki eyni parametrləri olan altı dərslidə forma və mənanı ifadə etmək üsulu ilə zaman, tərz, növ və şəkillərin istifadə edilməsinin müqayisəsi göstərilən cədvəllər verilib.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, söz birləşmələri, xüsusən də feli birləşmələr mövzusu dilçilikdə ən geniş yayılmış mövzulardan biri olmasına baxmayaraq, az bir dilçi tapılar ki, onun zaman, tərz, növ və şəkil anlayışlarının dördünü birdən tədqiq etsin. Bundan başqa, bugünədək bu qrammatik hadisələrin funksional aspektinə diqqət yetirilməmişdir, yəni bu anlayışlara onların dildə düzgün və yerində istifadəsi kimi vacib ünsürü nəzərə alınmır və həmişə forma və məna nöqtəyi-nəzərindən baxılırdı. Bundan başqa tədqiqat materialı kimi müxtəlif alimlər hər zaman ədəbi əsərləri istifadə edirdi; bizə gəldikdə isə, biz dünyadakı ingilis dili dərslilərini elmi və təhsil diskursun bir variantı kimi istifadə edəcəyik.

Tədqiqatın fərziyyəsi. Bu dissertasiya işi iki fərziyyəyə əsaslanır. İlk növbədə söz birləşmələri və xüsusən də feli birləşmələr haqqında bütün nəzəriyyələrə baxmayaraq, bununla belə ehtimal etmək olar ki, zaman, tərz, növ və şəkillər kimi anlayışlar yenə də feli birləşmələrə aiddir. Bundan başqa, məsələnin praktiki tərəfinə gəldikdə, fərz etməliyik ki, dərslilərdə verilən feli birləşmələr yalnız forma və məna ilə şərtləndirilib. Müəlliflər çox vaxt bu qrammatik kateqoriyaların real kommunikativ aspektini unudur və onların istifadə edilməsi üsulları haqqında danışmır. Daha dəqiq təsvir üçün misal olaraq *Present Continuous (İndiki davamedici zaman)* zaman formasının yalnız indiki zamanda baş verən davamedici hərəkət anlayışında deyil, həm də bir neçə digər hallarda istifadəsini gələcəyin ifadəsi və s. kimi göstərə bilərik.

Tədqiqatın elmi əhəmiyyəti. Nəzəriyyə baxımdan bu tədqiqat elm və təhsil sahəsinə cəlb olunmuş böyük insan kütləsində maraqlı oyada bilər. Bu gün Boloniya sistemi mövzusu onu qəbul etmiş ölkələr üçün ən önəmli

---

¹ CEFR: Common European Framework of References, 2001.

mövzulardan biri sayılır. Diskursun böyük əhəmiyyət kəsb edən daha bir forması həm elm sahəsində, həm də təhsildə dərsləklərdir. Bundan başqa söz birləşmələri və feli birləşmələrə aid çoxsaylı işlər göstərir ki, bu mövzular qrammatikada hələ də öz nəzəri əsaslarını tam tapmayıb, bununla da gənc alimlərə bu istiqamətdə daha dərinliklərə getməsinə imkan yaranmış olur. Beləliklə, nəzəriyyə baxımından biz felin tərz, zaman, şəkil və növ kimi qrammatik kateqoriyaların feli birləşmələr olub-olmadığını müəyyən etdik. Bundan başqa dissertasiyada feli birləşmələrin dörd növü, forma, məna və istifadə etmə daxil olmaqla əks olunan yeni cədvəl göstərilib.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dissertasiyanın materialları həm dilçilər, ingilis dili müəllimləri, xüsusilə də qrammatiklər, ingilis dilini öyrənən tələbələr, eləcə də ümumi ingilis dili üzrə dərsləklərin tərtibatçıları, həmçinin qrammatika üzrə dərsləklərin müəllifləri tərəfindən istifadə oluna bilər.

Müdafiə üçün aşağıdakı müddəalar irəli sürülür:

1) qrammatika dilin əsaslı ünsürü olub, quruluş, məna, funksionallıq və kommunikasiyanı özündə birləşdirir. Qrammatikanın mənimsənilməsi üçün onun təsviri formasına və mahiyyətinə düzgün yanaşmaq lazımdır, bu isə ona nəzəriyyə hadisəsi kimi deyil, ümumilikdə dilin çoxfunksiyalı, kommunikativ özəyi kimi baxılmasına kömək edir;

2) xüsusi diqqət tərifini müxtəlif dilçilik məktəbləri vermiş söz birləşmələrinə yetirilir. Həmçinin dünyanın müxtəlif alimləri tərəfindən təqdim olunan söz birləşmələrindəki sintaktik əlaqələr nümunələri göstərilir;

3) feli birləşmələrə, dəqiq desək, felin zamanı, tərz, şəkli və növlərinə, onların *LGSWE* və *CGE* kimi universal dərsləklərdə təsvir edilən müasir qrammatikaya müvafiq olaraq ifadə olunması formasına və onların bu iş üçün seçilmiş, Boloniya sistemini qəbul etmiş ali təhsil müəssisələrində geniş istifadə olunan dərsləkləriə uyğun olmasına da böyük diqqət yetirilir.

Tədqiqatın aprabasiyası. Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dili qrammatikası kafedrasında hazırlanıb. Dissertasiya tədqiqatının əsas müddəaları beynəlxalq və respublika konfranslarında məruzə və təqdimat materiallarında, eləcə də Azərbaycanda, Avropada və ABŞ-da nəşr edilən məqalələrdə göstərilib.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, iki fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə tədqiqat mövzusunun aktuallığı əsaslandırılır, onun obyektı və predmeti qeyd olunur, əsas məqsədi və konkret vəzifələri müəyyən edilir, müdafiə üçün çıxarılan metod və mənbələr, tədqiqatın fərziyyəsi və müddəaları haqqında bəhs edilir.

Birinci fəsil “İngilis dili sistemində söz birləşmələri: müasir qrammatika çərçivəsində fəli birləşmələr” adlanır və beş yarım fəsildən ibarətdir. *Birinci fəslin birinci yarım fəsli* “Söz birləşmələri anlayışı müxtəlif dilçilik məktəblərinin nöqteyi-nəzərində” adlanır. Bu yarım fəsildə söz birləşmələri anlayışı təhlil edilir, söz birləşmələrin müxtəlif dilçilik məktəblərinin nöqteyi-nəzərindən tərifləri verilir. Beləliklə qeyd olunur ki, bu gün söz birləşmələri sintaksisin əsas vahidlərindən biri olmasına baxmayaraq, müxtəlif dilçilik ənənələri bu sintaktik vahidə fərqli yanaşır. Sovet və xarici dilçilərin əksəriyyəti söz birləşməsinə tərkibi və sözlərarası sintaktik münasibətlərdən asılı olmayaraq sintaktik cəhətdən birləşən istənilən söz qrupunu aid edirlər. Söz birləşmələrin tarixinə qayıdaraq, qeyd etmək lazımdır ki, sovet linqvistik ədəbiyyatında, XX əsrin 50-ci illərindən sonra V.Vinoqradov söz birləşməsi anlayışını çox dar çərçivəyə salaraq, aşağıdakı tərifini vermişdir: söz birləşməsi ən azı iki müstəqil və bir-birinə tabe olan sözün mənacə birləşməsidir. Praktik olaraq bu formulu Y.Seidov və A.Qurbanov kimi Azərbaycan alimləri də təqib edirdi. Onların fikrincə, söz birləşməsi – cümlənin tərkibinə daxil olan sintaktik vahiddir. Sözlərin sintaktik birləşməsi müəyyən leksik-semantik münasibətlər əsasında mümkündür. Sözlər, ilk növbədə mənacə birləşir¹; söz birləşməsi – iki və daha artıq müstəqil sözün mənacə və qrammatik cəhətdən birləşməsidir. Öz növbəsində B.İlyiş² yazır ki, söz birləşməsi –bəzi sözlərin analitik forması deyil, qrammatik vahid olan iki və daha artıq sözün kombinasiyasıdır (məsələn, *perfect forms of verbs*). Həmçinin F.Fortunatov³ da söz birləşmələri iki müstəqil mənalı sözlə məhdudlaşdırırdı; lakin bu məhdudlaşdırma əsaslandırılmamışdı və sadəcə intuitiv xarakter əsasında qurulurdu. B.İlyiş⁴ vurğulayır ki, söz birləşməsinin tərkib ünsürü istənilən

¹Veysəlli F.Y. Struktur dilçiliyin əsasları. *Studia Philologica*. I Bakı: Təhsil, 2005, 342 s.

²İlyiş B.A. Müasir ingilis dilinin quruluşu. M.-L.: Prosveteniye, 1971, 368 s.

³Fortunatov F.F. Slavyanşünaslıq. M.: YMIİ, 1998, s. 5.

⁴İlyiş B.A. Müasir ingilis dilinin quruluşu. M.-L.: Prosveteniye, 1971, s. 177.

nitq hissəsi ola bilər. Məsələn, hər ikisi isim, yaxud ikisindən biri sözünü, sifət və s. ola bilər. Beləliklə, biz söz birləşməsinin geniş tərifini qəbul edirik və onun anlayışını məhdudlaşdırmırıq, yəni söz birləşməsi müxtəlif linqvistik əlaqədə olan minimum iki müstəqil mənalı sözdən ibarət ola bilər. Bu nəzəriyədən Q.Kazımova¹ da tutularaq yazırdı ki, söz birləşməsi – iki və daha artıq müstəqil sözün mənacə və qrammatik cəhətdən birləşdiyi sintaktik vahiddir.

Öz işlərində V.Burlakova² vurğulayır ki, söz birləşməsi nəzəriyyəsinin sovet konsepsiyası qərbdən fərqlidir. Rusiya alimlərinin fikrinə görə, söz birləşməsi termini (*word combination*) qrammatik vahidliyi təşkil edən iki və daha artıq müstəqil sözdən ibarət söz qrupunda istifadə edilə bilər. Qərb alimlər isə başqa fikirdədir: onlar hesab edirlər ki, iki və daha artıq sözdən ibarət və vahidlik təşkil edən istənilən kombinasiya söz birləşməsi adlandırılır. Beləliklə, bu işdə biz qərb dilçilərin baxışlarını üstün tutaraq, təsdiq edəcəyik ki, iki və daha artıq sözün istənilən birləşməsi söz birləşməsi adlanır.

Bu işdə biz məhz feli birləşmələri araşdırdığımız üçün, çünki məhz onlar zaman, tərz, şəkil və növ anlayışlarını əhatə edir, söz birləşməsinin ən münasib təriflərdən biri kimi Devid Kristallın tərifini hesab edirik. O, deyirdi: “Feli söz birləşməsinin əsas komponenti köməkçi və semantik fel, eləcə də mənfilik indikatorudur”.

Beləliklə, feli birləşmələr haqqında danışanda, biz söz birləşməsi hər hansı sintaktik seqmentin birləşməsi olduğunu bildiren nəzəriyyəni rəhbər tutacağıq. Zaman və tərz, şəkil və növ kimi feli anlayışları da biz feli birləşmələrə aid edəcəyik: *it will have gone, car stopped* və s.

Birinci fəslin ikinci yarım fəslə “Söz birləşmələrin növləri” adlanır. Burada biz genişlənmiş və genişlənməmiş strukturlu birləşmələri ayırırıq³. Əgər söz birləşmələri iki hissədən ibarətdirsə, o zaman onları genişlənməmiş növə aid etmək olar. Məsələn, *new house, high mountain*. Əgər söz birləşmələri ikidən çox sözdən ibarətdirsə, o zaman onlar genişlənmiş hesab olunur. Məsələn, *a telegram received some days ago, an island discovered in the 18th century*.

---

¹Kazımov Q.S. Müasir Azərbaycan dili: Sintaksis. Bakı: Ünsiyyət, 2000, s. 35.

²Burlakova V.V. Müasir ingilis dilinin nəzəri qrammatikası. M.: Prosveşeniye, 1981, s. 5.

³Türksever O. (Musayev), E.I.Hajiyev, A.R. Huseynov. A Practical Grammar of Contemporary English. Bakı: Gismet, 2011, p. 289.

Söz birləşməsinin digər üzvlərinə qarşı özəyin yerləşməsində quruluş prinsipinə əsaslanaraq onları dörd növə ayırmaq olar¹.

1 növ – özək postpozisiyada, məsələn, *new books*

2 növ – özək prepozisiyada, məsələn, *experiment perilous*

3 növ – özək strukturun mərkəzində, məsələn, *as good as that*

4 növ – özək strukturu haşiyələyir, məsələn, *did not go*

Söz birləşmələrin ümumi təsnifatından başqa, feli birləşmələr kimi söz birləşmələrə toxunmamaq düzgün olmazdı. Belə ki, N.Valqina və D.Rozental² feli birləşmələrin aşağıdakı növlərini ayırır:

1) İsimli feli söz birləşmələri:

a) sözönüsüz (məsələn: kitab oxumaq, sakitlik axtarmaq, qardaşa yazmaq, balta ilə kəsmək),

b) sözönüllü olan (məsələn: yolun kənarında dayanmaq, evin yanına yaxınlaşmaq, masanın üstünə qoymaq, dostlarla görüşmək, incəsənət haqqında danışmaq)

2. Məsdərli feli birləşmələr (məsələn: öyrənməyi təklif etmək, gətirməyi xahiş etmək).

3. Zərflilə feli birləşmələr (məsələn: ədalətli davranmaq, ikilikdə məşğul olmaq).

Birinci fəslin üçüncü yarımfəslində “Söz birləşmələrində sintaktik əlaqə növləri” adlanır. Bu elmi işdə adı çəkilən müxtəlif söz birləşməsi növlərindən başqa burada sintaktik əlaqənin üç əsas növü qeyd olunur – uzlaşma əlaqəsi, idarə əlaqəsi və yanaşma əlaqəsi³.

a) Uzlaşma – söz birləşməsinin uzlaşma növünə görə əsas sözlə uyğunlaşan tabe sözdən ibarət olan komponentləri arasında sintaktik əlaqəni bildirən metoddur. Müasir ingilis dilində uzlaşma əlaqəsi məhdudlaşdırılıb, o, çox vaxt say və *this* və *that* işarə əvəzliyi kateqoriyasında rast gəlinir. Məsələn, *a book – two books, this book – these books*. V.Burlakova⁴ aydınlıq gətirir ki, uzlaşma əlaqəsi əsasən prepozitiv təyin funksiyasını yerinə yetirən işarə əvəzlilikləri üçün istifadə edilir: *this man – that man* (bəzən paradiqmada ifadə olunur).

---

¹İvanova İ.P., Burlakova V.V., Poçepsov Q.Q. Müasir ingilis dilinin nəzəri qrammatikası. M.: Vışşaya şkola, 1981, s. 108.

²Valqin N.S., Rozental D.E., Fomina M.İ. Müasir rus dili: Dərslük/N.S.Valqina red. M., 2002, 528 s.

³Türksevər O. (Musayev). İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Qismət, 2007, s. 230

⁴Burlakova V.V. Müasir ingilis dilinin nəzəri qrammatikası. M.: Prosveşeniye, 1981, s. 6.

b) İdarə – əsas sözün tələbi ilə tabe sözün müəyyən formasının işlənməsi metodudur. Bu növ müasir ingilis dilində gec rast gəlinir. Bura vasitəli şəxs əvəzlilikləri və fərdən sonra gələn *who* əvəzliyi daxildir.

Help me, meet them, ask him

Whom did you see in the street?

Bundan başqa, idarə əlaqəsi yalnız obyektiv vəziyyətdə şəxs əvəzlilikləri ilə ifadə olunan vahidlərə aiddir.

c) Müasir ingilis dilinin tabeli söz birləşlərində sintaktik əlaqənin həyata keçirilməsinin ən tipik üsulu yanaşmadır. Yanaşma – müasir ingilis dilində sintaktik əlaqələrin ifadə olunmasının ən əsas metodudur, çünki dildə hall münasibətləri yoxdur. Beləliklə, münasibətlər yalnız fel + zərf söz birləşmələrinin komponentləri arasında deyil, həm də isim + isim, sifət + isim, əvəzlik + isim və s. arasında mövcuddur.

To go slowly, to speak quickly

Army life, wooden spoon

Long stories, high houses

Our country, her name

Bu üsul bir-biri ilə kombinləşən vahidlərdə heç bir dəyişiklikliyi tələb etmir və sözlərin həm morfoloji, həm də semantik baxımdan qarşılıqlı asılılığına əsaslanır. Yanaşma asılı olan vahidlərin məcburi şəkildə əlaqəli yerləşməsinə tələb etmir və onların bir-birinə qarşı məsafəli vəziyyətdə yerləşməsinə yol verir: məsələn, *to polish a spoon carefully*¹.

ç) Qoşma həmçinin müasir ingilis dilində geniş istifadə edilir. Bu halda söz birləşməsi ünsürləri cümlə ünsürünün iki hissəsi arasında qoşulur. Ən çox yayılmış üsul – ünsürün artıqlı və ism arasında qoşulmasıdır: *an interesting book, a beautiful landscape, the then president*.

Birinci fəslin dördüncü və beşinci yarım fəsiləri “Feli birləşmələr: zaman və tərz” və “Feli birləşmələr: növ və şəkil” adlanır. Daha əvvəl qeyd olunmuşdu ki, feli birləşmələr haqqında D.Kristalın² tərifini əsas tutaraq zaman, tərz, növ və şəkil kimi qrammatik kateqoriyaları da biz feli birləşmələrə aid edəcəyik. Beləliklə, zaman və tərz kateqoriyası hərəkətləri müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən xarakterizə edir. Felin zamanı hərəkətin zamanını bildirir, hərçənd ki, aspect bu zamanın artması ilə bağlıdır.

---

¹Burlakova V.V. Müasir ingilis dilinin nəzəri qrammatikası. M.: Prosveşeniye, 1981, s. 6.

²Crystal D. Introducing linguistics penguin English. London: University of Calif, 1992, p. 79.

Bundan başqa, B.Xaymoviç və B.Roqovskaya¹ zaman kateqoriyasını üçhissəli oppozisiya sistemi adlandırır və aşağıdakı nümunələri misal olaraq çəkir: *write – wrote – written, is writing – was writing – will be writing* və s. Bu səbəbdən zaman leksik cəhətdən – zaman zərflərinin köməyi, yaxud qrammatik cəhətdən – nitq hissələrinin qrammatik təzahürlərinin köməyi ilə ifadə oluna bilər.

N.Kobrina² hesab edir ki, ingilis dilində zaman kateqoriyası hərəkətin zamanı ilə danışığ anı arasındakı münasibəti bildirir. D.Yunusov³ yazır ki, dünya dilçiliyində zaman kateqoriyası anlayışı, yəni tərz kateqoriyası birmənalı deyil. Belə ki, D.Vilyams⁴ iddia edir ki, felin təzi hərəkətin müddəti haqqında informasiya ilə təmin edir. Standart ingilis dilində adətən buna iki feli birləşmə vasitəsilə nail olunur: *progressive verb form* və *perfect verb form*. Daha sonra alim aşağıdakı misalları göstərir:

3. *Fred was washing his car.*

4. *Fritz is reading a book.*

Zaman və tərz kimi növ və şəkli də biz feli söz birləşmələrinə aid edirik. O.Musayev⁵, misal üçün, felin aktiv və passiv növünü ayıraraq, öz dərslərində onları fərqli təqdim edir. Məsələn, (Cədvəl 1.4) müəllif dərhal sual, müsbət və mənfi formaların nümunələrini verir. L.Barxudarov⁶ həmçinin feli şəkillərin bir neçə növünü qeyd edir: indikator, xəbər və lazım şəkli. Lazım şəkli – xəbər şəklin formalarına zidd olan feli formalar sistemidir. Bu və digər formalar yalnız xəbərdə işlənir, lakin lazım şəkil formaları xəbər şəklindən fərqli olaraq qeyri-real, fikrən yol verilən, təsəvvür edilən faktlar haqqında xəbərlərdə istifadə edilir. Beləliklə, birinci fəsil müxtəlif anlayışların ümumi icmalını verir və söz birləşmələri, feli birləşmələr, söz birləşmələrin tərz və növlərinə müxtəlif yanaşma anlayışlarını daxil edir.

---

¹Khaimovich B.S., Rogovskaya B.I. A Course in English Grammar. M.: Higher School Publishing House, 1967, p. 143.

² Kobrina N.A., Korneyeva E.A. An Outline of Modern English Syntax. M. Higher School Publishing House, 1965, p. 15.

³Yunusov D.N. Müqayisəli tipologiya. Bakı: Mütərcim, 2012, s. 81.

⁴ Williams J.D. The teacher's grammar book. Second Edition. London: Lawrence Erlbaum Associates publishers, 2005, p. 72

⁵Türksevər O. (Musayev). İngilis dilinin grammatikası. Bakı: Qismət, 2007, s. 138.

⁶Barxudarov L.S., Ştelling D.A. İngilis dili qrammatikası. M.: Vıssşaya şkola, 1973, s. 187.

Dissertasiyanın *ikinci fəsl*i “Boloniya sisteminin ingilis dili dərsləklərində fəli birləşmələrin struktur-semantik təhlili” adlanır və dörd yarımfəsildən ibarətdir.

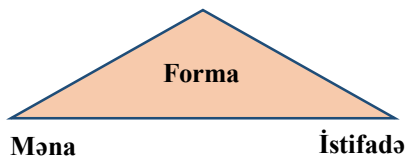
*İkinci fəslin birinci yarımfəsl*i “Boloniya prosesinin dərsləkləri haqqında” adlanır. Bu yarımfəsildə ilk növbədə Boloniya prosesi anlayışının tərifi verilir və qeyd olunur ki, bu prosesin əsas məqsədi Avropa ölkələrinin ali təhsil sistemlərinin bir-birinə yaxınlaşdırılması və harmonizasiyalaşması¹, eləcə də ali təhsilin vahid Avropa məkanının yaradılmasıdır. Çoxsaylı mənbələrə görə, prosesin rəsmi başlanğıc tarixi 1999-cu ilin iyun ayına təsadüf edir ki, o zaman Boloniya bəyannaməsi imzalanmışdı, təhsil sahəsində ilk əməkdaşlıq proqramı haqqında qətnamə isə artıq 1970-ci ildə qəbul edilmişdi. Prosesin ən əsas məqsədlərindən biri ali təhsil daxil olma imkanını genişləndirmək, ali təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, həm tələbə, həm pedaqoqların mobilliyini genişləndirməkdir. Azərbaycan Boloniya prosesinə 2005-ci ildə qoşuldu (Azərbaycan Dillər Universiteti). Boloniya prosesinin əsas tələblərindən biri ali təhsildə kredit sisteminin tətbiq edilməsidir. Təsəffüdi deyil ki, bu tədqiqatın materialı kimi Boloniya prosesinə daxil olmuş universitetlərdə geniş istifadə edilən altı dərslək oldu: *Face to Face*, *Global*, *New Headway*, *New Cutting Edge*, *Speak Out* və *Straightforward*. Eyni zamanda bu tədqiqatın aparılması üçün material kimi bu dərsləklərin seçilməsinin əsas səbəblərini də demək lazımdır. Beləliklə, birincisi, bu, tələbələr üçün qrammatik mövzuların böyük aspektini əhatə edən materialdır. Bu dərsləklər fərqli zamanda son 7-9 il ərzində nəşr edilib və qrammatika üzrə biliklərin artırılması üçün tapşırıqlar təklif edir. Nəhayət, seçilən hər altı dərslək dünyanın əsas nəşriyyat evlərinin nəşridir və ali dərəcəli dil kompetensiyasının tələbələri üçün yazılıb (B2 və C1).

Bu dərsləkləri dissertasiya işinin materialları kimi nəzərdən keçirərək, biz D.Larsen-Frimanın² qrammatikanın kommunikasiya aspekti baxımdan təqdim edilməsi ilə bağlı ideyasına əsaslanacağıq. O, yazır ki, qrammatikanın dərsləklərdə təqdim edilməsinin üç əsas istiqaməti vardır: forma, məna və istifadə.

---

¹http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/bologna-process_en.htm

²Larsen-Freeman D. *Teaching Grammar* / Celce-Murcia, Brinton and Snow (eds.) USA, HEINLE Cengage Learning, 2012, p. 3

Çox aydın görünür ki, qrammatikanın düzgün istifadəsi yalnız quruluş haqqında bilməklə deyil, həm də onun mənasını bilməklə mümkündür. Lakin çox nadir hallarda bu və digər qrammatik konstruksiyaların istifadə edilməsinə diqqət yetirilir, bu isə qrammatikanın düzgün tətbiq edilməməsinə, bununla da düzgün kommunikasiyanın pozulmasına səbəb olur.

İkinci fəslin ikinci yarımfəslilə “İnnovasiyaların elmi və təhsil prosesində vacibliyi” adlanır. Bu yarımfəsil internet saytı və elektron baza daxil olmaqla, müasir materialların istifadəsi zəruriliyinə, eləcə də qrammatikanın müasir dərsliklərdə təqdim olunması üçün yeni yanaşmaların istifadəsi zəruriliyinə dair məsələlərə toxunur.

İkinci fəslin üçüncü yarımfəslilə fəli birləşmələrə həsr olunub və “*Cambridge Grammar of English (CGE) Longman Grammar of Written and Spoken English (LGWSE)* dərsliklərində fəli birləşmələr” adlanır. Biz dünyanın universalıqları olan bu iki qrammatika dərsliyini təsadüfən seçmədik. Bu dərsliklərdə (*CGE* və *LGWSE*) müəlliflər zaman və tərz kimi fəli anlayışların dərin təhlilini verir və bütünlüklə nəinki bu fəli konstruksiyaların forma və mənasını təsvir edir, həm də onların istifadə edilməsi vasitələrini ətraflı göstərir.

Sadə indiki zamanın ən sadə formasını götürsək, bilmək lazımdır ki, gündəlik hərəkətin təsvirindən başqa bu zaman formasının digər istifadə halları da mövcuddur:

- İndiki zamana aid olan *Simple present tense*:

I want a packet of crisps. (CONV)

Some recent field experimental evidence suggests that biotic interactions also can be important to grasshoppers. (ACAD)

• İndiki zamana aid olan və indiki zamanda mövcud vəziyyəti təsvir etmək və adət edilmiş hərəkəti təsvir etmək kimi iki əsas məna daşıyan *Simple present tense*:

A) İndiki zamanda mövcud vəziyyəti təsvir edən *Simple present tense*:

I want a pack of crisps. (CONV)

I think you might be wrong. (CONV)

B) Adət edilmiş hərəkəti təsvir edən *Simple present tense*:

She is vegetarian but she eats chicken. (CONV)

This is on one of those hikes that we go on. (CONV)

• İndiki zamanda baş verən hərəkəti bildirən *Simple present*:

Here comes your mother. (CONV)

Oh, my goodness. There he goes. Look at him walk. (CONV)

• *Simple present tense* həmçinin keçmişdəki və gələcəkdəki hadisələri bildirmək üçün istifadə edilir. Keçmişə aid, lakin indiki zaman formasında ifadə olunan tarixi hadisələr bədii ədəbiyyatda daha canlı təsvir üçün, – sanki hadisələrin mətnlə kontakt olduğu anda baş verdiyini göstərmək üçün – tez-tez rast gəlinir. Belə zaman formasının istifadəsi həmçinin tez-tez zarafatlarda, onlara daha böyük kolorit vermək üçün rast gəlinir:

A: *I could tell you a really boring joke that goes on for ages.*

B: *Go on then. Go on then.*

Beləliklə, indiki keçmiş zaman nitqi ifadə ilə aydın şəkildə bağlı olduğu halda, gələcək zamanın istifadəsi register amilindən çox, qrammatik amilə aiddir. Cədvəl 2.2 (səh. 83) əsas zaman formaları haqqında daha ətraflı təsviri verərək, onların formasını, mənasını və istifadəsini qeyd edir.

İkinci fəslin dördüncü yarım fəslə “Boloniya sisteminin dərsləkləri ilə ənənəvi *CGE* və *LGWSE* qrammatika dərsləkləri arasında müqayisəli struktur-semantik təhlil” adlanır. O, bu dissertasiyanın əsas yarım fəslidir, çünki burada seçdiyimiz dərsləklərdə tapılan feli birləşmələrin dünya universalıqlarının dərsləkləri ilə təhlili aparılıb. Beləliklə, bütün dərsləkləri tədqiq etdikdən sonra, onların hamısı üçün ümumi feli birləşmələr: *past*, *present and future tenses*, eləcə də *perfect continuous aspects* hesab olunur. Məsələn, “*Speak Out*” dərsliyinin 55-ci səhifəsində *continuous aspect* and *simple aspect* verilib və onların aşağıdakı istifadə halları göstərilmişdir:

- describes something that is repeated or in progress at a specific point of time/davam edən hərəkəti təsvir edir;
- describes something that is completed or unfinished/ bitmiş hərəkəti təsvir edir;
- describes something that is permanent or temporary/zaman hərəkətini təsvir edir.

Bu qrammatik təqdimatdan görünür ki, müəllif yuxarıda göstərilən aspektlərin məhdudlaşdırılmış istifadə formalarını verir və bundan başqa onların istifadəsi anlayışının tam mənimsənilməsi üçün heç bir nümunə göstərmir. Bu qrammatik konstruksiyaların *LGWSE* dərsliyi ilə müqayisə

etdiyimiz zaman aydın olur ki, müəlliflər aşağıdakı istifadə hallarını bütövlüklə nəzərə almır:

The Present Continuous Tense

1. Danışığ zamanı hərəkət və vəziyyəti bildirmək üçün.

The sun is shining.

The child is sleeping.

2. Gələcəkdə hərəkətləri bildirmək üçün. *I am leaving tonight, Mam*

3. Cümlədə adi hərəkəti bildirmək üçün:

The sun is always shining.

The Earth is ever moving around the Sun.

4. Daimi kontinumda olan hərəkətləri bildirmək üçün:

Why are you always biting your nails?

Deməli, işdə bu cür uyğunsuzluq hallarının sayı çoxdur, bu isə bizə aşağıdakı nəticələri çıxarmağa imkan verir.

Birinci fərziyyəyə görə, biz hesab edirdik ki, söz birləşmələri, xüsusən də feli birləşmələr haqqında bütün nəzəriyyələrə baxmayaraq, bununla belə zaman, tərz, növ və şəkil kimi anlayışlar yenə də feli birləşmələrə aiddir. Demək lazımdır ki, bu fərziyyə öz təsdiqini tapıb. Biz belə bir nəticəyə gəlmişik ki, *to die a beggar, to write a letter, to come angry* birləşmələri feli söz birləşmələri hesab edildiyi üçün, onların istənilən forması, yəni passivdə, keçmiş zamanda, gələcək bitmiş zamanda və s. həmçinin feli birləşmə ola bilər. Qeyd etmək vacibdir ki, D.Kristall və digər həm qərb, həm də bəzi sovet alimlərinin istənilən söz birləşməsini, yəni yalnız iki müstəqil mənalı sözün deyil, həm də köməkçi sözlərin müstəqil mənalı sözlərlə birləşməsini feli birləşmələr adlandırdıqlarına baxmayaraq, biz yenə də işimizdə bu fikrin iddiasında olmadıq və *have gone* kimi misallar çəkmədik, *I have gone, yaxud it will be done* kimi keçmiş zaman növünü isə feli söz birləşməsi adlandırdıq.

İkinci fərziyyəyə gəldikdə, o da öz təsdiqini tapdı, çünki dərslərlərin əksəriyyəti təqdim etdiyimiz üçbucağın bir komponentini nəzərə almır, yəni bu və ya digər feli birləşmənin forma və mənasını göstərərək, müəlliflər tamamilə onun işlənməsi hallarını unudurlar. Çox vaxt bu qrammatik kateqoriyaların real kommunikativ aspekti buraxılır. Dissertasiya işində əsas nümunə *Present Continuous* zaman formasının yalnız davamedici, hal-hazırda baş verən hərəkət anlayışında deyil, həm də bəzi digər hallarda, gələcəyin ifadəsi və s. kimi anlayışlarda istifadəsidir. Bundan başqa, *LGSWE* və *CGE* kitablarına əsaslanaraq, indiki perfekt zaman forması haqqında danışanda, müəlliflər çox vaxt bu zaman formasının zamanın

davamedici məkanda hərəkətin bitməsini bildirən zaman forması kimi istifadəsi hallarını nəzərə almadan hərəkətin səmərəliliyini qeyd edirlər. Məsələn, *I have done a lot of ridiculous things in my life.*

Bu işdə əsas olaraq aşağıdakı anlayışı izah etmək istərdik
forma → mənə → istifadə.

Qeyd olunmuşdu ki, verilən üçbucağın hər bir komponenti böyük əhəmiyyət kəsb edir, baxmayaraq ki, nəzəri vəsaitlərin bir çox müəllifi adətən sonuncuya məhəl qoymur.

Beləliklə, praktiki təhlil feli birləşmələrin linqvistik aspektinə dair aparılmışdı. Biz feli birləşmələrin zaman, tərz, növ və şəkli kimi qrammatik mövzuları onların istifadə edilməsi çərçivəsində araşdırdıq və müqayisə etdik. Bütün nəticələri cədvəl 2.2-də toplayaraq, biz aşağıdakı nəticəyə gəldik:

1. Dərsləklər çox vaxt qrammatik qaydaları verməkdən qaçır, bu isə özü-özlüyündə bu və ya digər fel növünün, yaxud zamanının istifadə edilməsi qaydasının olmamasını göstərir.

2. Bəzi dərsləklərdə zaman və tərzin istifadəsinə dair çox məhdud izahlar verilib, bu isə bizim fikrimizcə, çox da düzgün deyil. Bundan başqa, bir fakt da təcübləndirir ki, bizim ali dərəcəli dərsləkləri, yəni B2 və C1-i tədqiq etməyimizə baxmayaraq, zaman və tərz kimi qrammatik kateqoriyaların istifadəsi qaydaları çox səthi və primitiv şəkildə verilib.

3. Dərsləklərdə *LGWSE* üzrə çıxarılmış cədvələ əsaslanaraq, biz nə bu və ya digər feli birləşmənin düzgün istifadəsini, nə ümumi felləri, nə nadir hallarda rast gəlinən felləri, nə də bu və ya digər feli birləşmələrlə istifadə edilməli zərfləri görürük.

4. Tədqiq etdiyimiz dərsləklərdə tapa biləcəyimiz yeganə şey feli birləşmələrin qurulması strukturu və misallardır, halbuki, onların istifadəsi haqqında əsas məsələ ya verilməyib, ya pedaqoqun öhdəsinə buraxılıb, ya verilib, lakin tam funksionallığı ilə deyil, ya da lazımsız informasiya ilə yüklənib.

5. Zaman, eləcə də növ və şəkil kateqoriyalarının praktiki olaraq bütün istifadə formalarını göstərən yeganə dərslək – *Straightforward C1*, *Headway B2* dərsləyidir, burada feli birləşmələrin bütün variantları təsvir edilib (dərsləyin *əlavələr* hissəsində).

Beləliklə, linqvistik təhlilə görə belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Boloniya sisteminin bugünkü dərsləkləri feli birləşmələrin geniş şəkildə verilməsindən qaçınır, bununla da bu və ya digər zaman, yaxud aspektin mümkün istifadə üsullarını limitləşdirir, ona görə də biz tez-tez Present Continuous, Past Continuous, əsasən də Present Perfect kimi zaman formalarının düzgün istifadə olunmaması problemləri ilə qarşılaşırıq.

Demək ki, bu təhlil yalnız dilçilər, filoloqlar, pedaqoqlar, dil təlimatçıları, təhsil müəssisələrinin administratorları üçün deyil, həm də başlıca olaraq dərsləklərin tərtibatçıları və tələbələr (xüsusən gələcək ingilis dili mütəxəssisləri) üçün faydalı ola bilər.

Dissertasiyanın əsas müddəaları və nəticələri aşağıdakı çap olunmuş əsərlərdə əksini tapıb:

1. A four-stage assessment of AUL teachers' abilities to adapt innovative teaching approaches // Encuentro. Spain: University of Alcalá, 2014, № 23, pp.72-88
2. How is grammar presented in Modern EFL textbooks? What can we learn from this? // Asyras. Spain: University of Vigo, 2015, v. 4, p. 93
3. The treatment of English Conversation Grammar in Modern Advanced EFL textbooks // International Journal of Liberal Arts and Social Sciences. England, 2015, v. 3, № 1, pp. 55-70
4. Почему современные учителя иностранного языка не могут приспособиться к инновациям в методике преподавания языка? // Магия ИННО. М.: МГИМО, Т. 2, 2015, с. 147-151
5. Как выглядит грамматика в современных учебниках английского языка? Имеем ли мы дело с инновациями? // Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi: 2 cilddə. II c. Bakı, 2015, p. 40-42
6. “Важность учебников в Болонском процессе”// Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı, 2016, №4, s.374-378
7. Two approaches to the teaching of grammar and their implications // International Journal of Language Studies, 2016, v. 10, № 1, USA, p. 49-70
8. Подход англоязычных ученых к глагольным сочетаниям // Dil və ədəbiyyat, Bakı, 2016, №1, ss.17-21
9. “Роль грамматики в коммуникации”// Elmi xəbərlər. Bakı: ADU, 2016, № 5, s.111-115
10. “How is grammar presented in modern textbooks? Methods and techniques used” //New Trends and Methodologies in Applied English Language Research III: Synchronic and Diachronic Studies

on Discourse, Lexis and Grammar Processing, Bern: Peter Lang, 2017, Linguistic Insights Series. Volume 209, pp.178-194

11. The treatment of English conversation in modern advanced EFL textbooks / International Conference on Spoken English, Spain: Santiago de Compostela, 2014, June 4-6
12. How is grammar presented in Modern English textbooks? What can we learn from this? / Exploring Liminality in Anglophone studies (ASYRAS). Spain, Vigo, 2015, February 4-6.
13. Как выглядит грамматика в современных учебниках английского языка? Имеем ли мы дело с инновациями? / Gənc tədqiqatçıların 19-cu elmi konfransı. Bakı: ADİU, 6-7 aprel 2015-ci il
14. Почему современные учителя иностранного языка не могут приспособиться к инновациям в методике преподавания? / Магия ИННО – Новое в исследовании языка и методике его преподавания. М.: МГИМО, 24-25 апреля 2015 г.

ENGLISH VERB PHRASES IN THE TEXTBOOKS
OF BOLOGNA PROSESS

Summary

Grammar is an indisputable part of any language. It is hard to imagine the teaching or learning of English language without learning its grammar. In this regard, one of the important aspects of grammar are verb phrases that form a great part of it. Hence, the aim of this research is to investigate the verb phrases and the ways of their representation in modern EFL textbooks used in all educational institutions where Bologna system has been accepted.

In the introductory part, we deal with such questions as the aims, objectives, methods, perspectives, and other important issues that are reflected in the dissertation.

The first chapter named “Word phrases as a part of English language system: Verb phrases within modern grammar” is dedicated to the definition of verb phrases from two perspectives: i.e. definition given by soviet and local linguists and some given by western linguists. Additionally, the chapter reveals the types of word phrases, with the particular emphasis on such verb phrases as verbal aspect, mood tense and voice.

Chapter two named “Structural and semantic analysis of English verb phrases in the textbooks belonging to Bologna process” gives count to the definition of the textbooks used in Bologna process as well as the structural-semantic analysis of the verb phrases found in the six selected textbooks compared to world universals such as Cambridge Grammar of English and Longman Grammar of Written and Spoken English.

Finally, the dissertation terminates with some major conclusions and the list of references.

Çapa imzalanıb: 21.06.2017
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

